

Pri budovaní nového slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945 mal jeho identitu tvoriť práve slovenský ľud. Typický pre túto agrárnu krajinu, žijúcu v úzkom prepojení s prírodou bol práve folklór, jeho ornamentika a ľudová slovesnosť. Odkazy naň aj priame citácie ľudových prvkov sa objavovali na plagátoch, odkazovali na ne heslá či národné piesne.

Témou zadania je všeobecne definovať pojem folklór, pozrieť sa na jeho znaky aj z rôznych uhlov pohľadu. Podnecuje žiakov uvedomiť si význam tradície v histórii slovenského národa, jej prejavy v súčasnosti, nachádzať folklór vo vizuálnej komunikácii ľudu, ľudových zvykoch a ľudovej slovesnosti. Pracovný list sa dá využiť na hodinách slovenského jazyka a literatúry, výtvarnej, hudobnej, náboženskej výchovy, občianskej náuky, dejepisu, geografie, informatiky a výchovy umením.

1 Čo je folklór

V tejto úlohe **neexistuje správna a nesprávna** odpoveď, všetky slová môžu byť z rôznych hľadísk podčiarknuté. Môže vzniknúť zaujímavá diskusia viacerých názorov o tom, ktorá oblasť súvisí s folklórom a prečo. Na druhej strane ktorá nie. Je dobré klásť žiakom otázky, aby vysvetlili, prečo si myslia, že daný výraz či oblasť súvisí s folklórom, vyjadrením národa či identity. Sami prídu na to, že to nemusí byť jednoznačné.

Pri úlohe vytvorenia myšlienkového mapy je dobré **zhrnúť všetky výsledky**, ku ktorým ste prišli spočítaním slov alebo diskusiou a ďalej rozvíjať, prípadne doplniť o iné slová. Mapa bude slúžiť ako pomôcka. Môžete ju meniť počas vypracovania ďalších úloh. Takéto mapy viete vytvárať aj na iných predmetoch na upevnenie učiva.

Tip: Myšlienkovú mapu spracujte digitálne. Využite poznatky z matematiky formou štatistiky pri určení najčastejších slov.

2 Svojráz

Svojrázny – podľa synonymického slovníka majúci svoj osobitný ráz, rozdielny, odlišný od iných, nemajúci obdobu, osobitný, osobitý, zvláštny, originálny, svojský, cenný

Fotografia aj pohľadnica patria do vizuálneho umenia, každé však spracúva námet pomocou iného média (dokumentárna fotografia/pohľadnica). Obrázky spoločne rozoberte podľa vizuálneho zobrazenia – zobrazenie človeka, rozmiestnenie prvkov a ich vzťah, zobrazenie ľudových ornamentov, farebnosť... Všímajte si heslá – čo nám prezrádzajú, o akú udalosť išlo, prečo sú na pohľadnici portréty, kto sú portretovaní.

3 Ľudový odev

Riešenie úlohy

kidľa – sukňa, fartuch – zástera, jopka – blúzka, živôtik – vesta, hustka – šatka, hološne – nohavice, opasok, košeľa, prúslek – vesta, širák – klobúk, krpce – topánky

Viac o ľudovom odevu, spôsobe jeho používania či materiáloch sa **dočítate v literatúre** (napr. Nosálová, Viera: Slovenský ľudový odev. Martin: Osveta, 1983). Vhodné je tiež porozprávať sa a uvedomiť si, aká je dostupnosť odevov dnes, či takto masovo dostupné odevy v obchodných reťazcoch umožňujú vyjadriť špecifická jednotlivých krajín, krajov či dokonca konkrétnych miest ako tomu bolo v minulosti. Diskutujte tiež, čo takéto internacionalizovanie odevu prináša alebo čo berie. Porovnajte tiež, z akých materiálov a akým spôsobom sa odev vyrábala a vyrába dnes, či aké vlastnosti majú tieto materiály.

4 Zvyky a tradície

Väčšinou poznáme tie sviatky, ktoré v súčasnosti oslavujeme a uchováваме ich tradíciu. Viac o zvykoch, ktoré nepoznáte si môžete dohľadať na internete či v literatúre. Zvyky a tradície v minulosti vychádzali z pohanských a kresťanských sviatkov, kolobehu roka, premien prírody. Vzájomne sa prestupovali a transformovali. Pre ľudí mali magický význam, prinášali do ich životov prvok zábavy, ale tiež istej viery a spolupatričnosti s komunitou. Ich význam však spočíval predovšetkým v spoločenskom poriadku a pravidelnosti, ktorú opakovanie takýchto rituálov prinášalo do života ľudí. Uvažujte, aké novodobé tradície či zvyky praktizujeme dnes.

Dohľadanie v literatúre

- ▶ Katarína Nádaská: Slovenský rok v ľudových zvykoch, obradoch a sviatkoch. Bratislava: Fortuna Libri, 2012.
- ▶ Emília Horváthová: Rok vo zvykoch nášho ľudu. Bratislava: Tatran, 1986.

Zvyky a sviatky

Jarné Fašiangy, Vynášanie Moreny, Veľká noc, Stavanie májov, Turíce

Letné Letný slnovrat

Jesenné Dožinky, Sviatok všetkých svätých

Zimné Stridžie dni, Silvester, Traja králi, Hromnice

Zvyky v obrazoch

(v riadkoch – zľava do prava)

- 1 Pavol Poljak: Sánkovačka na Petöfihu (dnes Beblavého) ulici v Bratislave. 1930 – 1940 (Hromnice)
- 2 Igor Grossmann: Fašiangy. Liptovské Sliače. 1968 (Fašiangy)
- 3 Janko Alexy: Veľká noc. 1960 – 1965 (Veľká noc)
- 4 Jan Hála: V žatve. 1943 (Dožinky)
- 5 Štefan Cpin: Máj. 1958 (Stavanie májov)
- 6 Ľudovít Fulla: Vianoce. 1949 (Vianoce)
- 7 Viera Kraicová: Turíce. 1967 (Turíce)
- 8 Elena Holéczyová: Čierna bosorka. 1971 (Stridžie dni)
- 9 Ladislav Čemický: Tanec nad ohňom. Okolo 1956 (Letný slnovrat)
- 10 Robert Dúbravec: Morena. 1947 (Vynášanie Moreny)

Tip: Vyhľadajte na internete – <http://www.webumenia.sk/>

5 Ornamet

V slovenskej ľudovej výtvarnej kultúre mal ornamet významné miesto. Objavoval sa v bohatých variáciách založený na **abstraktných geometrických** motívoch (kruh, svastika, štvorec, vlnovka, rozeta) a na **rastlinných** motívoch (ruža, tulipán, karafiát, granátové jablko), objavujú sa aj **figurálne motívy** (zvieratá aj ľudská postava) ale aj **predmety**. Ornametika aj prvky sa objavujú podľa charakteru kraja, z ktorého ornamet pochádza či lokálnych charakteristík. Funkcia ornamentu môže byť nielen ozdobná, ale aj účelová (napr. vybijaním sa ozdobovalo, ale zároveň spevňovalo porisko valašky) a symbolická (strom života), pričom všetky tri môžu jestvovať spolu. Takáto výzdoba môže byť tvorená jednotlivým motívom alebo sústavou motívov (ornamentika), dekorujúcich akýkoľvek materiál a predmet. Na Slovensku najobľúbenejšie bolo radenie prvkov do pásov rôznej šírky a ich kombinovanie. Bohato zastúpená býva aj osová kompozícia, ktorej základ tvorila kytica (najmä na odevoch a keramike), tiež centrálna kompozícia do kruhu, alebo nekonečné vzorovanie, kde sa prvok opakuje rovnomerne po celej ploche (modrotlač).

Dôležitou zložkou ornamentu z hľadiska estetického a symbolického je **farebnosť**.

V ľudovom prostredí sa zdobenie používalo predovšetkým na sviatočných, obradových predmetoch, ktorých cieľom bolo ozvláštniť nositeľa, miesto, situáciu. Na rozhraní **19. a 20. storočia** sa do popredia dostáva úsilie o **prehnanú ozdobnosť** (dekorativizmus). Pramenilo niekedy z potreby celkom zaplniť priestor – **horor vacui**.

Ornamenty na dokreslenie sú osovo súmerné. Všímajte si rozdiely jednotlivých zobrazení.

6 Dizajn

V súčasnej multikultúrnej spoločnosti, kde je možné ľubovoľne prekračovať hranice krajín a krajov, sa jednotlivé národy vracajú do histórie, hľadajú, čo je pre ich identitu typické, aby prejavili svoju príslušnosť. Slovenská ľudová ornametika farebnosťou a bohatosťou svojich motívov ponúka aj súčasnému dizajnérom množstvo inšpirácie. Všímajte si napr. odevnú kolekciu slovenskej olympijskej výpravy.

Odporúčaná literatúra

- ▶ ÚLUV – Mešša, Martin: Tradícia dnes? Bratislava: ÚLUV, 2007
- ▶ Kompaník, Tomáš: AHA. Bratislava: Radko Bovan, Polygrafické Centrum, 2015 (Kniha spája tradičnú slovenskú výšivku so súčasným grafickým dizajnom.)

Úloha

Vyhľadávanie na internete, príklady:

- ▶ dizajnérske štúdio SLOVENSKY: <http://www.slovensky.in/>
- ▶ Modranská: <http://www.modranska.sk/>
- ▶ vyhľadávanie „folkór“ naSashe – <http://www.sashe.sk/>